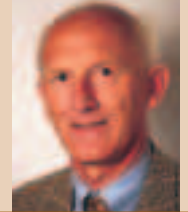

SCHIETBAAN HORST

Door: majoor b.d. Peter Yska, Museum Verbindingsdienst

Bij de compagnieën van de verbindingbataljons van de divisies waren in de periode ± 1955 - 1965 een aantal mitrailleurs .50 ingedeeld. Het wapensysteem diende voor de luchtverdediging en nabijbeveiliging van de compagnies- en / of bataljonscommandopost. De aanwezigheid van het wapen betekende dat toekomstige pelotonscommandanten, in genoemde periode vooral dienstplichtige vaandrags, een opleiding kregen op dit wapensysteem en er mee moesten hebben geschoten. Het schieten met de .50 gebeurde meestal op de aan het IJsselmeer gelegen schietbaan Horst. De schietbaan was een overblijfsel van Duitse activiteiten tijdens de Tweede Wereldoorlog in Harderwijk. De Duitsers lieten ook diverse andere faciliteiten na. Het personeel van de Verbindingsdienst, gelegerd in Harderwijk heeft daar later, vaak onbewust, gebruik van gemaakt. In dit artikel daarom enige algemene informatie over de Duitse activiteiten in Harderwijk en het gebruik van de schietbaan Horst, door leerlingen van de School Reserve Officieren Verbindingsdienst (SROV), in het bijzonder. Voor dit artikel is gebruik gemaakt van diverse bijdragen van schrijver in het tijdschrift van de Oudheidkundige Vereniging Ermeloo "Van 't Erf van Ermel", o.a. nr. 27 (april 2001) en nr. 3. (2003).

LIGGING VAN DE SCHIETBAAN

De schietbaan Horst is in gebruik geweest van 1942 tot eind 1963. De Duitse Wehrmacht gaf in 1941 opdracht deze "FLAK Feuerstelle" aan te leggen op het grondgebied van de gemeente Ermelo (FLAK= Flugabwehrkanone). De gemeente Ermelo bestond tot 1972 uit de huidige gemeenten Ermelo en Nunspeet die het grondgebied van de stad Harderwijk geheel omringden.

De gekozen locatie betekende het einde van de door de Ermeloërs zeer gewaardeerde bad- en zweminrichting "Palmbosch" aan de IJsselmeerkust.

BELANGRIJKE DUITSE BESLUITEN

Twee besluiten van de Duitse legerleiding waren van betekenis voor de Duitse aanwezigheid en activiteiten in Harderwijk

Na de capitulatie van de Nederlandse Krijgsmacht op 15 mei 1940 kwamen talloze kazernes en militaire complexen ter beschikking van de Duitse bezetter. In juli 1940 besloot de "Wehrmachtbefehlhaber in den Niederlanden" deze te verdelen onder de vier krijgsmachtdelen: "Heer, Luftwaffe, Kriegsmarine en SS". In een brief van 16 juli 1940 gaf de "Chefintendanten beim Wehrmachtbefehlhaber" een overzicht van de kazernes die beschikbaar kwamen voor de Luftwaffe, Kriegsmarine en SS. Niet genoemde kazernes gingen naar het Heer. In Harderwijk kreeg de Luftwaffe de Oranje Nassau Kazerne (later SMID), de Jan van Nassau Kazerne (later OCI) en in Ermelo de Jan van Schaffelaerkazerne toegewezen. De W.G.F. Kazerne ("Feld- of Waldkaserne"), na de oorlog lange tijd verblijfplaats van 41 Verbindingsbataljon, ging in eerste instantie naar het Heer. De eerste Duitse eenheden die op deze kazerne in juni / juli 1940 onderdak vonden waren een brugslag- en een verzorgingscompagnie van het "Pionierbataillon" van de "SS Verfügungstruppe Division".

Een tweede besluit nam het "Oberkommando der Wehrmacht" in juli 1942. De toenemende schaarste aan gevechtstroepen bracht de Duitse Wehrmacht ertoe opleidingseenheden zoveel mogelijk buiten de "Reichsgrenze" onder te brengen om op deze manier gevechtstroepen vrij te maken. De eenheden kregen als nevenopdracht: "Sicherungs- und Besatzungsaufgaben." Voor Harderwijk en omgeving betekende het de komst van extra opleidingseenheden.

DE KRIEGSMARINE

Na de legering van enkele Luftwaffe eenheden kreeg de Oranje Nassau Kazerne, de "Alte Kazerne", al spoedig een bezetting van de Kriegsmarine. Een deel van de militairen behoorde tot het varende gedeelte waarvan de schepen en landingsvaartuigen in de haven van Harderwijk lagen. Het andere deel van het personeel behoorde tot de "Artillerie und Flak Kompanie (M)" die de opleiding voor scheeps-FLAK verzorgde. De opslag van het 8.8. cm geschut en de oefengelegenheid van deze eenheid bevonden zich op Kranenburg Noord. De compagnie verplaatste op 18 september 1944 richting Oosterbeek om daar ingezet te worden en keerde daarna niet meer terug naar Harderwijk.

Figuur 1: schietbaan Horst en radarstelling "Hase" ingetekend op de stafkaart 1 : 25000 No. 26 G Horst uit 1953.

DE LUFTWAFFE

Van de Duitse krijgsmachtdelen speelde de Luftwaffe, mede door de toewijzing van twee kazernes, in Harderwijk de belangrijkste rol. Er werden operationele en opleidingseenheden gestationeerd.

In juni 1940 kwam er al een "Flugwache" (luchtwaarnemingspost) in 1943 gevolgd door een "Flugwachkommando". Hieronder ressorteerde een twintigtal waarnemingsposten op de Veluwe, waaronder één bij Ede, en in de provincie Utrecht.

FLAKARTILLERIE SCHIESSPLATZ HARDERWIJK

In juli 1940 begon de vordering van landerijen aan weerszijden van de monding van de Hierdense Beek. Kort daarna begon een firma, die werkte voor de organisatie Todt, hier met de aanleg van een schietbaan voor FLAK-wapens, het bouwen van onderkomens en munitiebunkers en de aanleg van een verharde weg. Deze schietbaan, waar overwegend met zware FLAK-wapens (5 tot 8.8 cm) werd geschoten kreeg een omvang van ruim 20 hectare en werd daarmee de grootste buiten het "Reichsgebiet."

De Duitse Flak-eenheden hadden twee taken: luchtverdediging en pantserbestrijding.

Op deze schietbaan konden de eenheden ze beide beoefenen. Ze konden schieten op vast opgestelde doelen in het IJsselmeer, op door een sleepboot getrokken bewegende doelen en op een door een vliegtuig getrokken sleepzak.

Voor de troepen die hier schoten werden in Hierden twee legeringsgebouwen gebouwd. De gebouwen staan er nog. Na de oorlog zijn ze verbouwd tot woningen.

BEGIN VAN DE NACHTJACHT

In september 1940 construeerde personeel van de Luftwaffe ten noorden van de Hierdense Beek een radaropstelling onder leiding van luitenant Diehl. De radar werkte 's nachts samen met Duitse jagers. Op 16 oktober 1940 gelukte het om met dit radarsysteem een Dornier 17 Kauz gevlogen door luitenant Becker, afkomstig van Deelen, in de buurt te brengen van een Britse Vickers-Wellington. Becker zag kans met nog geen 250 mitrailleurpatronen deze bommenwerper neer te schieten. Het vliegtuig, met een Tsjechische bemanning, kwam terecht in de buurt van Oosterwolde bij Elburg. Mede naar aanleiding van dit Duitse succes werd de nachtjacht in Nederland geïntroduceerd. Op de schietbaan bepaalde

generaal Kammhuber, de latere commandant van de nachtjacht, met een deel van zijn staf vervolgens de toekomstige ligging van de Duitse radarstellingen. Deze gingen deel uitmaken van het "Himmelbett-System" in Nederland.

ANDERE OBJECTEN

In juni 1940 begonnen de Duitsers met het afbouwen van de W.G.F. Kazerne. Ze lieten er o.a. het hoofdgebouw, later het onderkomen van de staf van de 4e Divisie, en enkele garages bouwen. In het Beekhuizerzand legden ze een handgranatenbaan annex springterrein en een antitankbaan tevens schietbaan voor lichte FLAK-wapens aan. Vanaf juli 1941 volgde de aanleg van de schietbaan Horst voor het schieten met lichte FLAK-wapens. Eenheden van alle

Duitse krijgsmachtdelen maakten gebruik van de FLAK-schietbanen. Ze kwamen uit het hele land naar Harderwijk en werden dan gelegerd in Hierden, op de Jan van Nassau Kazerne ("Neue Kaserne") of de Jan van Schaffelaerkazerne. In januari 1942 begon de aanleg van de "Funkmeßstellung" (radarstelling) "Hase" in de Stadsweiden van Harderwijk. Deze stelling, op de route naar het Ruhrgebied, groeide uit tot één van de grootste in Nederland met vijf grote radar-systemen en een tweetal radiopeilsystemen ("Y-Liniën") voor vliegtuigen. De stelling bleef in bedrijf tot 16 april 1945, twee dagen voor de bevrijding van Harderwijk.

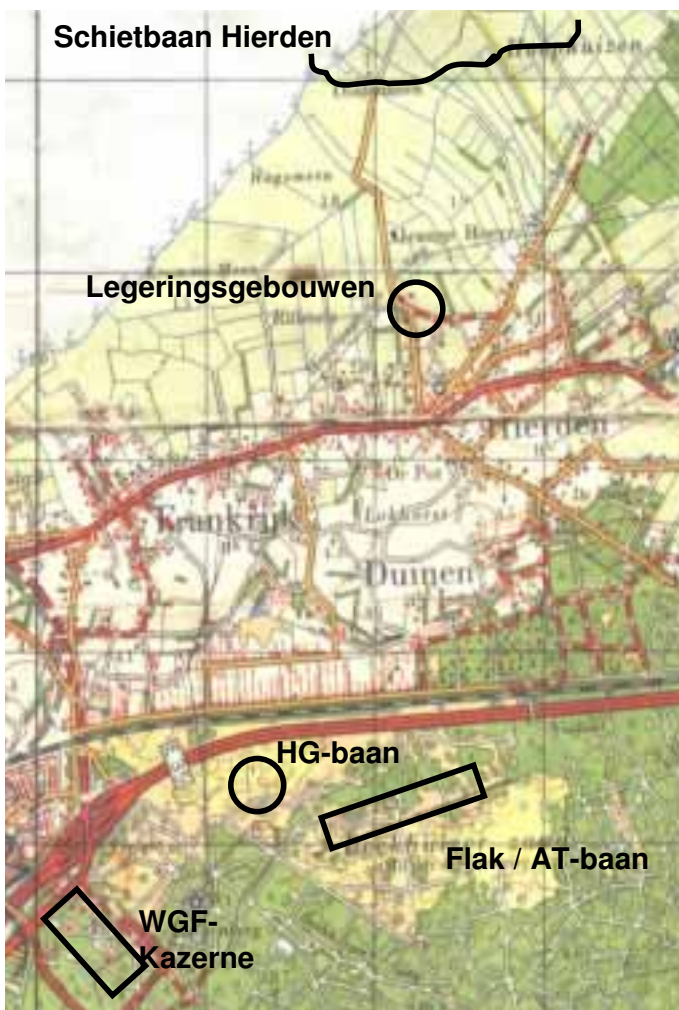
EEN BIJZONDERE DUITSE EENHEID

Vanaf eind 1942 kwam het "II Ersatz- und Ausbildungsbataillon Hermann Göring" naar Harderwijk. Deze opleidingseenheid maakte gebruik van de WGF-Kazerne, Kranenburg Zuid met het toen nog niet gebouwde aangrenzende terrein "De Veldkamp" en het bij het station gelegen Lyceum. Dit bataljon, soms met enkele duizenden rekruten tegelijkertijd, leidde personeel op voor de kustbeveiliging in Holland en voor de "Division Hermann Göring / Fallschirm Panzerdivision Hermann Göring". De divisie opereerde o.a. in Noord-Afrika, Italië en Polen. Compagnieën van deze eenheid, versterkt met andere onderdelen, zijn als bataljon ingezet tijdens de slag om Arnhem. Onder commando van Oberleutnant Artur Wossofsky, stafofficier in Harderwijk, vond inzet plaats op de Ginkelse Heide, bij de Westerbouwing en in Oosterbeek. Niet alleen Wossofsky maar alle officieren van het bataljon, op één na, en tientallen soldaten sneuvelden tijdens deze inzet.

AANLEG SCHIETBAAN HORST

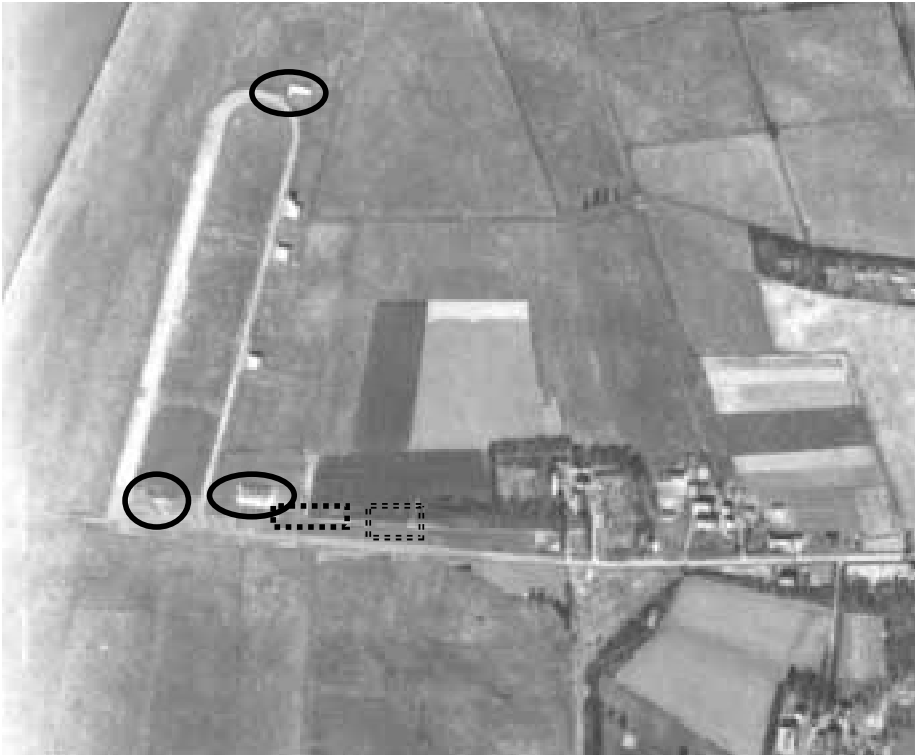
Eind juli 1941 vorderden de Duitsers een aantal percelen land die grensden aan de gemeentelijke bad- en zweminrichting "Palmbosch". Vrij snel daarna begon de aanleg van de schietbaan. Onder toezicht van het in Harderwijk gevestigde "Bauamt" begon de aannemer met de aanleg van een talud voor de schietpunten. Vervolgens werd vanaf Telgt de zandweg bestraat evenals de aangegde rondweg op de schietbaan. Ten slotte bouwde de aannemer nog een drietal kleine munitieopslagplaatsen, drie veiligheidsbunkers en twee gebouwen. In de gebouwen waren de ruimtes bestemd voor opslag van wapens, kantine, instructie en wachtverblijf. Twee veiligheidsbunkers of schuilplaatsen kregen een bedekking met aarde.

Bij de toegang naar de baan, vlakbij de boerderij Palmbosch, kwam een klein wachtverblijf met een slagboom. Het weiland zuid van de schietbaan werd geschikt gemaakt voor het kunnen landen van kleine sleep- en/of verbindingsvliegtuigen.

Figuur 2: enkele door de Duitsers aangelegde objecten noord van Harderwijk, Stafkaart 1 : 50. 000 no. 26 Oost Harderwijk uit 1963.

Figuur 3: deel van een luchtfoto uit 1948 met de schietbaan Horst. Omcirkeld de schuilplaatsen en gestippeld de voormalige Duitse gebouwen.

In juni 1940 refereerde de burgemeester van Harderwijk al aan de komst van de schietbaan door het instellen van een onveilige zone van 6 km, later vergroot tot 8 km, op het IJsselmeer.

Op de schietbaan schoten de Duitsers met lichte en middelbare FLAK-wapens met een kaliber van 2 tot 3,7 cm op vast opgestelde doelen in het IJsselmeer en op een door een vliegtuig getrokken sleepzak. De schietbaan bleef in gebruik tot begin 1945. Op 18 april 1945 bereikten de Canadezen hier de IJsselmeerkust.

Direct na de oorlog werden de twee gebouwen afgebroken. De landeigenaren kregen een deel van de landerijen voor eigen gebruik terug waardoor het oppervlak van de schietbaan verkleind werd tot 5.7 ha.

DE SCHIETBAAN TOT CA. 1955

Vanaf begin 1946 was de schietbaan Horst weer volop in bedrijf. De eenheden van de luchtdoelartillerie, bestemd voor Nederlands-Indië, schoten hier hun oefeningen. Daarbij maakten ze gebruik van in het IJsselmeer op vloten geplaatste doelschijven en van een door een vliegtuigje getrokken sleepzak.

In de periode 1953 - 1955 schoot de Commissie van Proefneming er met verschillende typen wapens zoals met het Hispano Suisa 2 cm Luchtdoelgeschut.

Begin jaren vijftig schakelde het Nederlandse leger over van de Britse op de Amerikaanse legerorganisatie. De Luchtdoelartillerie kreeg toen wapens met een groter bereik waarvoor de schietbaan Horst minder geschikt was.

Door de reorganisatie kreeg de Infanterie bijvoorbeeld terugstootloze (TLV) vuurmonden 57, 75 en 106 mm en bijna alle wapens en Dienstavken kregen te maken met de mitrailleur .50. De komst van de nieuwe wapens had tot gevolg dat de schietbaan onder beheer van het Infanterie Schietkamp (ISK) in de Harskamp kwam. Voor die nieuw ingevoerde wapens werd de baan enigszins aangepast. Geschoten werd er alleen op de dinsdag en donderdag.

DE SROV OP HORST

In de periode eind jaren '50 / begin jaren '60 schoten leerlingen van de SROV regelmatig met de mitrailleur .50 aan de IJsselmeerkust. Op het talud werden de mitrailleurs op de affuit tegen luchtdoelen M63 opgesteld om daarmee vervolgens op aan palen bevestigde doelen in het IJsselmeer te schieten.

Veel comfort was er niet op de schietbaan. Direct achter de schietpunten stonden enkele kleine betonnen opslagplaatsen, die aan de waterkant open waren, voor de munitie en iets daarachter de drie schuilplaatsen. Twee daarvan wer-

den gebruikt als onderkomen of schuilplaats tijdens de schietserie. Voor kantinezaken waren de militairen aangewezen op de Cadivagen die langskwam.

De schietbaanbeheerder beschikte over een waarnemingstoren met een kleine verblijfsruimte.

Hij moest van daaruit vooral de vissers in de gaten houden. Zij voeren, dikwijls met opzet, de voor hen verboden veiligheidszone binnen. De beheerder stopte dan het schieten en waarschuwde de Koninklijke Marechaussee. Kort na hun aankomst roeiden de marechaussees, met een bij de schietbaan liggend bootje, naar de vissersschepen en gaven de vissers opdracht de onveilige zone te verlaten. Een opdracht die ze vaak zeer traag uitvoerden. Pas na terugkeer van de marechaussees was schieten weer mogelijk. Een andere hinderlijke belemmering, vooral in de herfst en winter, was de mist. Als de boeien, die de onveilige zone aangaven, niet zichtbaar waren werd er niet geschoten.

Eind 1963 zal een SROV-klas waarschijnlijk voor de laatste maal op de schietbaan Horst met de mitrailleur .50 hebben geschoten.

EINDE VAN EEN SCHIETBAAN

Het einde voor de schietbaan Horst kwam begin 1964. Het Rijk begon toen met de aanleg van de Rijksweg A28 van Harderwijk naar Amersfoort. Het tracé van deze weg liep precies over de schietpunten en de daarachter liggende rondweg. De rondweg, munitieopslagplaatsen en één schuilplaats werden opgeruimd en de boeren kregen grotendeels hun landerijen terug.

Op de plaats van de voormalige schietbaan staan nog een tweetal schuilplaatsen. De ene ligt behoorlijk beschadigd onder mesthopen en is particulier bezit, de andere is opgenomen in de gemeentelijke monumentenlijst. Het laatste stuk van de weg naar de schietpunten is, weliswaar slecht verhard, nog aanwezig.

Figuur 4: wapensysteem mitrailleur .50 op luchtdoelaffuit M63.